

TEATRE I TELEVISIÓ ALS ANYS SEIXANTA

Roger Justafre

Enric Ciurans — Us presento el senyor Roger Justafre, que és realitzador de televisió, director i autor teatral, i que va fundar la companyia Momo Teatro Independiente als anys seixanta, amb la qual representà peces escrites i dirigides per ell mateix. També va treballar com a actor de teatre, cinema i televisió. A partir del 1973 va començar a fer espectacles dramàtics com a realitzador per a Televisió Espanyola, d'entre els quals destaquen *La dama del mar*, d'Henrik Ibsen, *Electra*, d'Eurípides, etc., com també una sèrie de documentals musicals sota el títol *Gaudir la música*, entre d'altres. Ens podrà parlar de la televisió que intenta ser un vehicle de cultura i que intenta ser un vehicle en el qual es faci teatre, per exemple, i de la televisió a què estem acostumats o la televisió que veiem ara (la d'*Operación Triunfo*). Per tant, podrem comparar dues maneres d'entendre la televisió. Li dono les gràcies per haver vingut i us deixo amb ell.

Roger Justafre — He vingut en aquesta trobada amb una realitzadora veterana, meravellosa, la Maria Elena Monràs, amb la qual em vaig fer realitzador al mateix temps, i ara tots dos estem feliçment jubilats.

La primeria dels anys setanta era l'època en què la televisió intentava fer cultura (diguem-ho així...) Ara intenta senzillament fer estúpid el poble, i se me'n fot el partit polític que governi: els franquistes d'ara, els pseudosocialistes d'abans, els UCD... Tant se val: la televisió d'aquest moment és i ha estat (i mai se la vendran lògicament) un instrument de poder. Com més pallús és el poble, més pallús és el públic i més fàcil és fer-lo votar cap aquí o cap allà. El franquisme ho dissimulava fent clàssics de teatre, música, etc. El PP ha perdut tot pudor i ja no dissimula la seva manipulació informativa i estètica.

De censura, a Televisió Espanyola n'hi ha hagut sempre: fa trenta anys que sóc a la casa i potser n'hi ha hagut més a mesura que s'ha anat consolidant la democràcia que en l'època del franquisme. No diré que amb Franco vivíem millor: Però pel que fa al teatre, se'n pot fer de ben fet durant el franquisme, i es pot fer una televisió popular i a la vegada cultural en una dictadura.

Amb en Zamora parlàvem de la Cúpula Venus, per exemple, per explicar específicament el teatre independent a la televisió. En tinc molt poques dades, perquè la majoria s'han esborrat: l'*Electra* és de les poques que no s'han esborrat, o tampoc el *Quim Federal*. Però el que sí que s'ha esborrat, i cada vegada s'esborra més a la televisió, és la cultura, però no solament en la televisió, també en el món del teatre. Vaig equivocar-me fa uns quants anys quan em vaig fer d'una associació madrilenya que es deia Asociación de Autores de Teatro Españoles Vivos (creia que estaven *muy vivos*, però no, el que passava és que eren *muy vivos*!) Vaig anar-hi a un congrés a Salamanca. Jo, és clar, era el iaio: hi érem el Miralles, el Jordi Teixidor i jo, i la resta era jovent d'uns trenta anys si fa no fa (Paloma Pedrero, Juan Mayorga, etc.) Va durar quatre o cinc dies, el congrés, i no es parlava d'una altra cosa que de subvencions, de taquillatge, de drets d'autor, però

de teatre no en parlaven. L'últim dia (és que ja no podia més!) vaig aixecar la poteta amb cara de bon nen i vaig demanar: «Es que yo no entiendo nada, porque he venido a un congreso de teatro y he oído hablar de leyes, economía, política (de política económica, evidentment), pero quizá cuando yo era joven nos peleábamos mucho porque unos éramos brechtianos, los que veníamos de las manos de doctor Salvat (y todavía nos dura), otros eran beckettianos, que si el teatro social, que si el compromiso..., y claro, vosotros sois varios autores que solamente habéis hablado de dinero. ¿Qué tendencias tenéis?» Eren cinc a taula, i es va fer un silenci impressionant, i van fer com un clavell: es van ajuntar tots, em van mirar com qui mira un diplodocus i em van dir que ells apostaven per la paraula! Però quina paraula? Si la paraula és la paraula *pela*, llavors ja ho entenien, ja...

Tot seguit explicaré una mica el meu teatre Momo. Era l'època en què Mario Gas era al Gogo. Estava subvencionat per l'Institut Americà i feia espectacles meravellosos, perquè en Mario ha estat sempre meravellós, des de petit. Recordo un *Cuernos de don Fiolera*, de Valle-Inclán, i un *Sabor a miel*, de Selagh Delaney, amb l'Emma Cohen, fantàstics (a aquesta actriu no la deixava escapar perquè se la volia lligar, però no ho va aconseguir; potser és l'única a qui no ha aconseguit lligar-se en Mario). Fèiem intercanvis: jo només feia obres meves, perquè m'hi jugava les poques peles que tenia, francament, i no se les empassava ningú més. Totes les obres que jo presentava estaven autoritzades per a una única representació i en teatre de cambra.

A vint-i-cinc anys em vaig presentar al premi Ciutat de Barcelona. Me'l van atorgar perquè el jurat era absolutament idiota i no es va assabentar de què anava l'obra. La hi vaig portar a Emilio Gutiérrez Caba. L'Emilio la va voler estrenar al teatre Bellas Artes de Madrid, que era un teatre de primera categoria, amb un protagonista en el seu millor moment perquè acabava de fer *La caza* amb en Saura. La censura la va prohibir perquè fins i tot el títol podia ofendre políticament (*Balada del príncipe triste*). Era una obra antibelicista, antimilitar, però no anava en contra del príncep Juan Carlos... La situació política de llavors era tan especial que l'Emilio acabava de fer a televisió *Hamlet, duque de Dinamarca* ja que ni el Hamlet podia ser príncep! En un any a Emilio Gutiérrez Caba li van prohibir vuit obres d'autors joves i va haver de reposar *Olvida los tambores*, d'Ana Diosdado, de la qual més val no parlar.

A la darrerria dels anys seixanta, a la televisió s'hi feia teatre independent. Jo tenia disset o divuit anys, i ja tenia la companyia Momo. Hi vaig intentar ficar una obra meva, però evidentment qui no té padrins no es bateja i no em van fer cas. A qui sí que n'hi van fer, de cas, va ser a Hermann Bonnín, que aleshores era director de l'Institut del Teatre: va fer *Los de la mesa diez*, d'Osvlado Dragún. Es feien a televisió les obres que sortien a *Primer Acto*. Intentaven donar una imatge cultural, allò que deien la cultura del disimulo (fa poc vaig llegir, no sé si és veritat o no, que tot el moviment de pintura expressionista abstracta americana estava patrocinada per la CIA per donar una visió d'americà progressista en l'època del McCarthisme). Aquí, doncs, es feia el mateix. Quan es feia una obra d'intriga i misteri es feia Edgar Allan Poe, i quan es feia una obra romàntica es feia un Beckett, i quan es feia una obra divertida es feia un Lope, i encara que fos *la cultura del disimulo* era veritablement cultura. I si calia s'inventaven grups quan se'n tenien d'adients, i es muntaven comèdies blanques amb un director fantasma, que era el mateix realitzador, i agafaven actors poc coneguts (en aquella època jo era un actor bastant dolent, i ho continuo sent) i es feia Alejandro Casona, que era mig prohibit. La meva dona, que hagués estat

D'esquerra a dreta: Roger Alier (com a summe sacerdot) i Roger Justafre (com a Marc Antoni) a *Mi Cleopatra*. Capella Francesa, 1964.

una gran actriu, en va fer un que estava molt bé. Tot això passava, entre altres coses, a televisió entre els anys 1964 i 1966.

Al cap de poc vaig entrar com a ajudant a Televisió Espanyola. Vaig tenir la sort de poder aprendre-hi dels millors. D'Antoni Chic, Lluís Maria Güell, Mercè Vilaret, Sergi Schaaff; hi havia una gran diversitat d'estils, de directors i actors; gent que anava al teatre, que veia teatre, que tenia ganes de fer teatre. Però el teatre adaptat a televisió, que són dos llenguatges molt diferents. Evidentment a televisió els moviments dels actors estan preparats perquè l'actor estigui en el moment que toca de cara a la càmera que toca. Però al començament els actors no sabien actuar a televisió: per exemple, l'obra *Gente bien*, de Santiago Rusiñol, la vaig fer amb actors que només estaven acostumats al teatre i per tant els va costar molt poder actuar de cara a les càmeres; a *Pell vella al fons del pou*, contràriament, només eren tres actors (el Ramon Teixidor, la Núria Duran i l'Enric Cervera), els quals ja tenien una trajectòria més o menys professional i va ser diferent.

Posteriorment es va passar a fer que la part experimental la féssim els realitzadors (designant nosaltres mateixos els actors professionals) per buscar nous llenguatges, obres diferents dins la programació de l'època. De tota manera llavors es feia *Estudio 1*, que programava obres com *Calígula*, d'Albert Camus, *Las brujas de Salem*, d'Arthur Miller; etc., les quals el públic seguia amb entusiasme.

Al públic, des de la televisió, sempre se l'ha menystingut, se l'ha considerat idiota. Moltes vegades he sentit dir: «Ya que el pueblo lo pide es justo hablarle en necio para darle gusto». I no és així! Una fruitera de prop de casa em va preguntar una vegada què estava fent en aquell moment. Li vaig respondre que una versió de *Woyzeck*. En replicar-me que *Woyzeck*, de Georg Büchner no era una òpera, em vaig quedar gratament sorprès pel fet que una fruitera conegués aquesta obra. El poble, doncs, no és idiota! Per a aquesta obra vaig muntar uns decorats amb estètica expressionista, vaig afegir-hi un nen petit (perquè hi ha versions de l'obra en què surt el nen, versions en què el nen surt acabat de néixer, versions en què tenia tres anys...), que sortia amb un plànol de la seva cara amb un aspecte de solitud terrible (vaig aprofitar per ficar el meu fill, que mai m'ho ha perdonat). Vaig fer el meu muntatge; vaig fer que el que el protagonista s'imagina estigués rodat en escenaris naturals, i la realitat, en decorats absolutament irrealis i grotescos i expressionistes. Pel que fa a la part real ens en vam anar al llac de Banyoles per fer el suïcidi de *Woyzeck*.

La M. Elena va fer *La lliçó*, d'Eugène Ionesco, un muntatge preciós, i *Festa major*, de Llorenç Vilallonga. (Era l'època dels grups semiprofessionals, que actuaven al Capsa, com ara Gest, dirigit per Pere Planella, que va fer *L'escola de bufons*, de Michel de Ghelderode, que era una autèntica meravella, en la qual es van reproduir els vestuaris i els decorats que per postres eren de Fabià Puigserver.) Després vaig muntar una obra que ja havia dirigit un altre director molt intel·ligent, Josep Anton Codina, *Varietat de varietats*, de M. Aurèlia Capmany, que s'havia fet a La Cova del Drac. Jo havia estat un fan del cabaret de la Cúpula Venus, i d'una de les meves deesses de llavors i ara, la Carme Sansa; amb ella i molta altra gent vaig muntar l'obra: hi vaig reproduir un cabaret i hi vaig posar extres a fi de reproduir La Cova del Drac.

La nostra voluntat sempre va ser intentar fer obres amb un cert interès cultural. Per exemple *Electra*, en versió d'en Carles Riba i adaptació meva (perquè calia escurçar-la), amb la Carme Sansa, amb un actor meravellós que va morir, Joan Miralles, i la Montserrat Carulla; la música era de Theodorakis i escenificàvem escenes com la de la mort de Clitemnestra, muda, a ritme de Theodorakis, que no surt a l'obra però que a mi m'agradava molt... És a dir, la televisió ens permetia experimentar i a la vegada fer més assequibles aquestes obres al públic. El mateix es va fer amb *Quim Federal* (un entremès que és al mig de *Ronda de Mort a Sinera*, de Salvador Espriu, muntada pel doctor Salvat). Vaig decidir que l'obra no la interpretessin els mateixos actors que el muntatge teatral, perquè probablement tindrien al cap aquest muntatge i jo volia fer-la més meva, i a més l'havia de fer amb els ulls, perquè com que estava escrita en caló, el llenguatge era molt difícil; havia de veure com es feia la disfressa de Patupí, com es col·locava les ales, com pujava per la finestra. La vaig fer amb Nadala Batiste, Felip Peña, l'Anglada... En tinc una targeta de l'Espriu felicitant-me. Mai no agrairé prou al senyor Salvat que em descobrí aquesta obra.

En relació amb aquesta obra recordo que el cap de premsa de Televisió Espanyola em va fer una entrevista en català i em va preguntar si havia fet alguna cosa especial amb *Quim Federal*. Li vaig explicar el mateix que he explicat ara, i ell no va explicar que l'obra era un entremès dins de *Ronda de mort a Sinera*, sinó que volia trencar el muntatge de Salvat de *Ronda de mort a Sinera*, i que ho havia explicat molt, que tot ho havia fet molt visual perquè, és clar, estava escrit amb molta caló. Ah! *Viva España!* I també recordo un fet paral·lel quan vaig fer *Electra*: la vaig fer amb decorats de Joan Josep Tharrats, i quan la hi vaig explicar a un altre periodista em va preguntar

si es veia tot des d'un *terrat*; en tornar-li a explicar que es tractava de la pintura còsmica del Tharrats es va tornar a exclamar sobre que era d'un pintor de *terrats*. Tots aquests periodistes de llavors, s'han anat arrossegant i han arribat al poder. I han creat la idea que la fruitera, com que és fruitera, és absolutament imbècil, i que cal mantenir-la imbècil, perquè així votarà el PP. I dic PP perquè em cau fatal! Com em fa de feliç estar fora d'aquella casa on he patit tant els últims deu anys!

Després vam continuar fent molt teatre, fent lletres catalanes, teatre en català, «Estudios I», comèdies del Pitarra. La televisió és completament hipnòtica, una droga dura. Sempre he afirmat que si em diguessin que podia dirigir al Teatre Nacional de Catalunya (cosa que evidentment no m'ho demanaran) diria que sí, però sempre que em deixessin dirigir algun dramàtic de televisió de tant en tant. La possibilitat d'arribar a la cara dels actors, la possibilitat del gest mínim, l'enquadrament que potencia el text, amb una absoluta fidelitat a l'autor; però amb tot el que pots aportar-hi tu mateix..., tot plegat és una droga dura, i és clar, quan et treuen la droga i et posen a fer concursos, a fer espectacles infantils infames per a nens subnormals, quan et diuen que ja no faràs més retransmissions, et sents malament. Jo vaig gaudir molt fent retransmissions d'òpera! Però ara només les passen per Vía Digital, per als qui paguen. No sigui que la gent, la nova fruitera, sàpiga mai que *Woyzeck* era una òpera! Televisió Espanyola (que es va deixar treure

Albert Vidal, al seu debut als escenaris, parla amb Teresa de la Peña (tots dos amb un paper a la mà) a l'estrena de Variaciones sobre un mismo tema. Capella Francesa, 1965.

l'òpera per TV3) i TV3 (que després va fer un programa molt bo sobre òpera amb el Roger Alier), totes dues se l'han carregada. Per què? Pel xou. I xou què vol dir? Per exemple, *El show de Flo*, o uns senyors en calçotets i unes senyores espitregades que remenen el cul enmig d'una ombra de càmera (la meua dona m'ha hagut d'explicar que ja fa uns quants anys que fan aquest programa d'un tal José Luis Moreno).

I amb això acabo. Era molt ingenu, i pensava que quan vinguessin les televisions comercials Televisió Espanyola seria la BBC, i fariem l'autèntica televisió, no pas aquesta de dissimular, sinó la televisió intel·lectual. La Mercè Vilaret, que feia uns reportatges meravellosos, deia que nosaltres encara salvaríem la televisió pública. Pobra, va morir abans que passés això que passa.

La televisió s'està cagant en el poble espanyol i en el poble català. Em sap greu dir-ho. Potser algun dia treballaré per a un canal temàtic o per al teatre (sense cobrar, passant gana, sense subvencions). Moltes gràcies per la paciència.

Roger Justafre dirigeix Montserrat Salvador, Carme Elías, Pep Munné, Margarida Minguillon i Encarna Sánchez, entre d'altres, a Encara hi són, noveHa de quatre capítols amb guió del mateix director. Televisió Espanyola, 1980.